

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO URTEKARIA

4.zk 2010 5€

FUNDICIÓN, ARTE Y TECNOLOGÍA

BERTSOLARIAK 1950 – 1960

CRUZ DE KURUTZIAGA

GAZTETXEA

OTXANDIOKO LIMITADUA

Mendetako liskar baten nondik norakoak

TESTUA: FERNANDO MARTÍNEZ RUEDA

ARGAZKIAK: TXELU ANGOITIA

Otxandiarrek iraileko azkenengo domekan egiten dute usadioak agintzen duen agerraldia. Herritar asko joaten dira "limitaduaren" mugak ikustera urtero; euren artean alkatea, basozaina eta idazkaria.

Ibilaldiari goizeko zortzietan ematen diote hasiera. Ibilbidean zehar, danbolin-hotsa lagun dela, basozainak mugako pago batzuetan Otxandioko ikurra markatzen du aizkora bereziaz.

Joan-etorria lau bat ordutan egiten dute. Tartean, hiru geldialdi egiten dituzte atsedena hartzeko. Ibiltarien gozagarri, Udalak ardoa eta bakailao-ogitartekoak ematen ditu doan. Muga-aldaketarik egon ez dela ziurtatu ondoren, udal-ordezkariek eta herritarrek euren izena idazten dute akta-liburuan. Kalera iritsitakoan amaitzen dute egun berezi horretako ekitaldia.

Ohitura hau burutuz, otxandiarrek euren jarrerari eusten diote 500 urteko auzian.

Limitadua 565 hektareako eremua da. Aramaioko (Araba) Oleta auzoaren eta Otxandioren (Bizkaia) artean dago. Otxandiarrek garrantzia handiko etekina atera diote lursail horri. Herria oso txikia dela kontuan hartu behar da. 1.242 hektarea baino ez dauka, eta horietatik 565 hektarea Limitaduarenak dira. Beraz, lur arlo horretatik eguneroko bizimoduari aurre egiteko baliabide asko eta asko lortzen zituzten garai batean otxandiarrek: etxea berotzeko egurra, abereei jaten emateko bazka, sutegetarako nahiz burdinoletarako ikatza eta nekazaritzarako lur batzuk ere hantxe eskuratzen zituzten. Gaur egun, Limitaduan herritarrentzako oinarritzko zerbitzu batzuk (eskola, kiroldegia eta abar), baserri batzuk eta zenbait ustiategi aurkituko ditugu (nekazaritzan, basogintzan nahiz industrian aritzen diren ustiategiak dira).

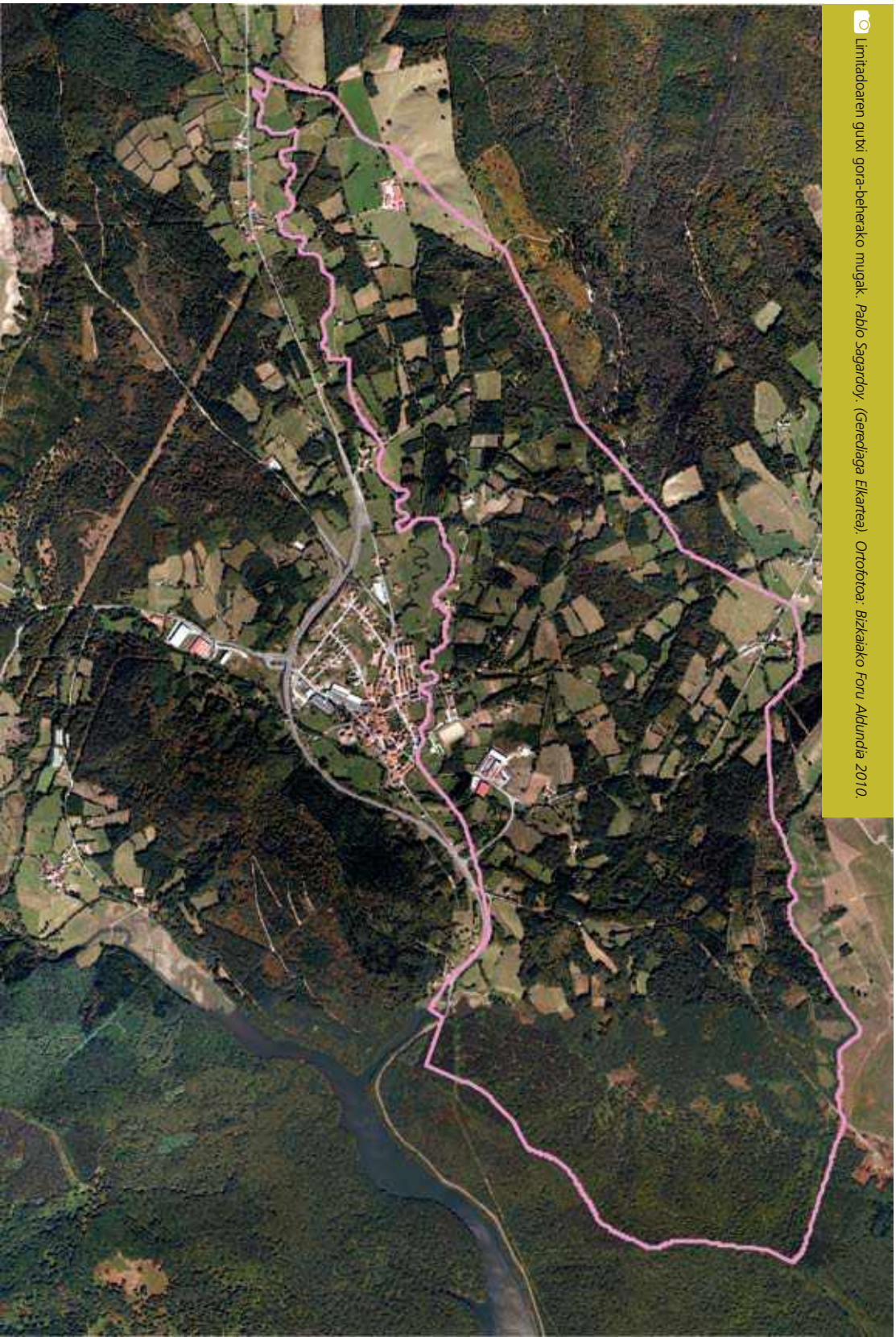
Aramaioren eta Otxandioren arteko auziak, liskarrak eta desadostasunak antzinatik datoz, azkenengo 500 urteotan behintzat hainbat tirabira izan dira Limitaduaren eskumena dela-eta. Limitadua Bizkaiko eta Arabako mugan dagoenez, bi herrien

arteko gatazka gehiago korapilatu da, bi Lurralde Historikoetako Diputazioak nahastuz. Jarraian, gai batzuk argitzen ahaleginduko gara: gatazkaren jatorria, mendeetan zehar izan duen bilakaera eta gaur eguneko egoera.

○ Limitadoaren kokapena. Pablo Sagardoy (Gerediaga Elkarte). Eusko Jaurlaritzaren kartografia.

Gatazkaren sustria aurkitzeko berant Erdi Arora jo behar dugu. Diego Lope Harokoak, Bizkaiko Jaunak, sortu zuen Otxandio XIII. mendearen erdi aldean. Herri hura sortuz, Gaztelaren eta Kantauriko portuen arteko merkataritza erraztea nahi zuen. Helburu hark baldintzatuta, Otxandio bideko hiri baten nortasuna hartu zuen historian zehar. Merkataritza-bide horretan ondo kokatuta zegoenez, burdingintza garatu zuen. Eta, hain zuzen ere, industria hura izan zen herriko ekonomiaren oinarria XIX. mendearen amaierara arte. Erdi Aroko beste edozein hiri sortzerakoan bezala, Otxandioren sorrerak ondorio batzuk ekarri zizkien herritarrei: arau bereziak (hiri-gutuneko pribilegioak), bertako agintariak (udalbatza, alkatea buru zela), eta lur-eremua. Hiribilduaren sorrerako agiririk ez daukagunez, ezin jakin Otxandiori nolako lur-eremua eman zioten hasieran. Hala ere, jakin badakigu herriak lur gutxi eduki zituela hasieran, eta hasierako une haietatik aurrera lurra -eta batez ere Limitadua- eskuratzeko borrokari ekin ziola.

Limitadoren gutxi gora-beherako mugak. Pabio Sagardoy. (Gerediaga Elkarteak). Ortofotoa: Bizkaiaiko Foru Aldundia 2010.

Limitaduaren jabetza zela-eta, XV. mendean hasi ziren lehenengo tirabirak. Garai hartan Otxandioko Udala eta Aramaioko Jauna (Kondea) aritu ziren muturka. Auzi haiei amaiera emateko, Elvira de Leiva-k, Alfontso Muxikakoaren eta Butroekoaren ama eta ordezkaria zen aldetik, Aramaioko Jaunaren amak alegia, adostasunerako eskritura bat sinatu zuen 1457an. Agiri haren bitartez, Limitaduko lurren gozamina Otxandioko herritarrei "betiko" eskaini zien. Dena den, adostasunerako eskrituraren arabera, Aramaioko Jaunak Limitaduaren eskumenari eutsi egiten zion eta erabilerrari muga batzuk jartzen zizkion. Izan ere, lursail horietan zuhaitzak mozteko eta eraikinak egiteko, otxandiarrek baimena eskatu behar zioten. Usufruktua -otxandiarrena- eta eskumena -Aramaioko Jaunarena- bereizteak, eta Limitaduari etekina ateratzeko mugek, beste auzi batzuk eragin zituz-

ten. Beraz, 1457ko adostasunerako eskriturak ez zuen helburua lortu.

XVI. eta XVII. mendeetan beste liskar batzuk sortu ziren. Alde batetik, XVI. mendearen erdi aldera Aramaioko Kondeak, Gomez Butroekoak, Limitaduaren jurisdikzio-eskubideei etekina ateratzeko ahalegina egin zuen, lur horiek zerabiltzaten otxandiarrei zergak jarriz (lautik hamabi marabedira artekoak). Otxandioko Udalak auzitara jo zuen, eta 1554an epaileek Aramaioko Kondearen eskariei ezetza esan zieten; bestalde, otxandiarrek Limitadua inolako zergarik ordaindu barik erabiltzeko eskubidea bazutela onartu zuten. Epaile Nagusiak Gomez Butroekoari gai honen inguruan "betiko isiltzea" agindu zion. Horrelaxe amaitu ziren Otxandioren eta Aramaioko Kondearen arteko tirabirak.

Herritarren eta jauntxoaren arteko liskarrez gain, beste mota bateko desadostasunak ere gertatu ziren: Otxandioko herriaren eta Aramaioko Udalaren artekoak (jatorrizko agiriak aipamen zehatzagoa egiten du: "Concejo, hijosdalgo e homes buenos del Valle e Tierra de Aramayona"). Bi komunitateek atera nahi zioten etekina Limitaduko lursailei. Auzi gehienen oinarrian arrazoi nagusi bat egon zen: otxandiarrei Limitadua erabiltzeko eskubidea mugatu zietela. Muga hura baso-ustiapenarekin loturik zegoen gehienbat. Eta, jakina, egurra funtsezko gaia zen inguruko burdinoletarako eta sutegietarako ikatza egiteko. Otxandiok usufuktu osoaren alde egiten zuen; aramaioarrek, ordea, zuhaitzak ipurditik moztea galarazi nahi zieten otxandiarrei. Iritzi desberdinak zirela-eta, herri batekoek isunak jartzen

zizkieten bestekoei eta jendea atxilotu egiten zuten. Hurrengo aldian, berriz, alderantzizkoa gertatzen zen. Alde batetik, haraneko herritarrek Limitaduari probetxua ateratzen ziotela ikusirik, Otxandioko alkateak zigortu egiten zituen. Beste alde batetik, zuhaitzak lurraren arrasetik moztea aitzaki hartuz, Aramaioko alkateak otxandiarrak kartzelara sartzen zituen. Tirabira horiek zirela-eta, beste arazo bat sortu zen: jurisdikzio-agintea. Hau da: Limitaduan bidegabekeriaren bat eginez gero, nor eskutu hartu behar zuen? Otxandioko alkateak edo Aramaio-koak? Ikusten duzueenez, usufuktuak eskumenari buruzko auzia ekarri zuen.

XVII. mendean, Limitaduko usufuktuaren mugak eta Otxandioren eskumenak zirela-eta sortutako

auziak Otxandiok irabazi zituen. Zenbait auziren ondoren, 1664an Limitaduan basoa ustiatzeko erabateko eskubidea eman zioten Otxandiori, Aramaiori eskubidea ukatuz (Hona hemen erabakia hitzez hitz: "declaro tocar y pertenecer a la villa de Ochandiano en posesión y propiedad el derecho y aprovechamiento de cortar en todo el término Limitado y en cuanto a la dicha corta y término y su aprovechamiento no pertenecer derecho alguno en todo el dicho término Limitado al dicho Valle de Aramayona"). Horrez gain, Limitaduan baso-ustiapenean egindako bidegabekeriak erabakitzeko eskumena Otxandiori eman zion epaiak. Jurisdikzio-ahalmen berriak antzestu egin zituzten nolabait jende aurrean. Horretarako, alkatea Limitaduko basoetara joan zen, aginte-makila eskuan

zeramala. Harrez gero, Otxandioko alkateak urtero egiten du *basabisita*. Gaur egun ohitura hori jaieguna eta nortasuna aldarrikatzeko erritua da otxandiarrentzat.

1664ko epaiak Limitaduaren gozamenaren eta jurisdikzioaren inguruko gai batzuk argitu bazituen ere, desadostasunak ez zituen behin betiko konpondu. Lurraldeari dagozkion gaiak ez zituzten argitu. Egia da Otxandiori usufruktua eta jurisdikzioa eman ziotela, baina ez zioten jurisdikzio osoa eman, jurisdikzioaren zati bat baino, basoa ustiatzeari zegokiona. Egoera zalantzarri hark desadostasuna ekarri zuen berriro Limitaduaren ingurura. XIX. mendearen bigarren zatian zergei buruzko tirabirak sortu ziren (garai hartan ogasuna

Diputazioen esku geratu zela gogoratzea komeni da). Limitaduko aberastasunak eta ondasunak zirela-eta, zergak nori ordaindu? Horixe zen auzia. Aramaioko lurraldea zen aldetik, Arabako Diputazioari ordaindu edo, Otxandiokoa zen aldetik, Bizkaikoari ordaindu?

Bai Otxandiok bai Aramaiok, eta baita Bizkaiko eta Arabako Aldundiek ere, Limitadua bakoitzaren ogasunetara loturik zegoela erabaki zuten. Gauzak horrela, 1860an Arabako Diputazioa Limitaduko jabeei zerga kobratzen saiatu zen. Horrek Otxandioen protesta eragin zuen. 1880an, berriz, Aramaiok Limitadua sartu zuen bere nekazaritza-ondasunen artean. Ondorioz, Aramaiok Arabako ogasunari ordaindu beharko zion Limitaduko aberastasunari probetxua ateratzeagatik. Era berean, Aramaioko Udalak zergak eskatu zizkien lursail horietan jabe-

tzaren bat zeukaten otxandiarrei, baina otxandiarrek ez zuten zergarik ordaindu nahi. Antza denez, Aramaio kexu zegoen, otxandiarrek Limitaduko onurak hartzen zituztelako, eta trukean ez zutelako ezer ordaintzen. Hori zela-eta, 1890ean eta 1904an Limitaduko uzta eskuratzen saiatu ziren, ordaindu gabeko zergen ordaintetan. Gertakari horrek tentsio handia eragin zuen bi herrien artean.

Egoera gero eta larriagoa zenez, XX. mendearen hasieran argi geratu zen Limitaduaren auzi luzeari nola-baitekoko konponbidea bilatu behar zitzaiola. 1911an Arabako eta Bizkaiko Aldundiek, eta Aramaioko eta Otxandioko Udalek bat eginik, epaile-lanak Gipuzkoako Aldundiak egingo zituela onartu zuten. Batzorde Berezi bat eratu zuten egoera aztertzeko. Urte hartako urriaren 12an Gipuzkoako Diputazioak Batzordearen txostena onartu zuen. Txosten haren

bidez Limitaduko lursailen jurisdikzioa eta zerga-ordainarazpena Aramaiorenak zirela eman zuen jakitera. Otxandioko Udalak eta Bizkaiko Diputazioak ez zuten onartu erabaki hura, Batzorde Bereziak ez omen zuelako bete adostutako prozedura.

Auzia behin betiko konpontzeko azkenengo saioa 1999an egin zuten. Arartekoaren ekimena izan zen. Eremuaren egoera administratiboa ondo zehaztu gabe zegoenez, herritarrek zenbait arazo pairatu behar zituzten, zerga kontuetan batez ere. Limitadua bai Otxandioko katastroan bai Aramaiokoan sartuta zegoenez, Bizkaiko eta Arabako ogasunek zerga berdina eskatzen zuten batzuetan, nahiz eta aldez aurretik bietako batean ordainduta egon. Arazo horiei irtenbidea emateko eta auzia konpontzeko, Arartekoa bitartekari-lana egiteko prest agertu zen. Udalek eta Diputazioek onartu egin zuten. Arartekoak Limitadua bi zati berdinetan banatzea proposatu zuen: 283 hektarea Otxandiorentzat eta 282 Aramaiorentzat. Aramaiok baietz esan zion Arartekoak proposatutakoari; Otxandioko Udalak, ordea, zergei dagokiena besterik ez zuten onartu. Hau da: Ogasunari dagokionez Limitaduaren ia erdia Aramaioren eta Arabako Diputazioaren esku egotea onartu zuen, baina beste arlo batzuetan Limitadu osoan esku hartzeko eta agintzeko gaitasunari ez zion uko egin. Eta gaur egun auzia egoera horretan dago. Zerga-gaietarako onartu dute banaketa, baina administrazio-gaietan egoerak argitu barik jarraitzen du. Beraz, Limitaduaren jurisdikzioa dela-eta, Aramaioren eta Otxandioren arteko mendetako ika-mikak bizirik dirau.

Fernando Martínez Rueda

UPV/EHUko Historia Garaikidearen irakaslea

